

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СПЕЦІАЛЬНИХ ТА ГАЛУЗЕВИХ СОЦІОЛОГІЇ

УДК 316.74:2

В. А. БОЙКО

ФЕНОМЕН РЕЛІГІЙНОСТІ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНІ ПІДСТАВИ АНАЛІЗУ

Стаття присвячена вивченню феномена релігійності в сучасному суспільстві на підставі розроблених у соціологічному дискурсі критеріїв (Ч. Глок, І. Ламберт, І. Яблоков та ін.). Характерні риси релігійності розглянуто крізь призму соціокультурної контекстуальності. Емпіричні референції кількісних і якісного дослідження дали змогу говорити про суперечливий характер феномена української релігійності, який відображається у високих показниках експресивних характеристик і водночас низьких значеннях показників на рівні когніцій та праксису.

Ключові слова: релігійність, критерії релігійності, релігійна самоідентифікація, релігійний плюралізм, релігійний синкретизм.

В українському суспільстві релігійна компонента завжди відігравала значну роль на національному, груповому та індивідуальному рівнях. І навіть зараз, у сучасному секулярному світі, із сцієнтичною світоглядною картиною світу, релігія є активним гравцем на арені суспільних процесів та змін. На думку англійського етнографа Едуарда Бернетта Тайлора, науці не відомі соціальні спільноти, яким би не була характерна релігійність [10, с. 15].

Релігійність українського суспільства формувалася за таких обставин. *По-перше*, треба зазначити історичний фактор. Релігія стала важливим політичним важелем у виникненні української державності та глибоко укорінилася в соціокультурну систему українського суспільства. Саме православ'я стало одним із базових ідентифікативів, до якого звернулися українці після здобуття незалежності на початку 1990-х рр. Це привело до так званого «релігійного ренесансу» – збільшення кількості релігійних організацій та підвищення їх значення на загальнодержавному рівні. *По-друге*, значний вплив на формування релігійності українського суспільства має специфічна геополітична позиція нашої держави. Характеристикою сучасного стану є колаж традиційної української національної культури, радянської ідеології, про що свідчать останні події, та сучасної постмодерністської європейської світської культури. Україна знаходиться на перетині різноманітних ціннісних систем. З одного боку, традиція, що є значною частиною українського національного та культурного спадку, з другого – риси homo soveticus більшою чи меншою мірою все ще є характерними для на-

шої свідомості. З третього – глобалізаційні процеси, що приводять до культурного синкретизму, візуалізація повсякденності, зростання споживацьких можливостей привносять до нашої культури нову модель життя, у тому числі модель релігійності постмодерну. Сучасний *homo religious* опиняється в багатовимірній реальності, кожному частину якої йому необхідно якось співвіднести з іншими. Ми можемо припустити, що людина сама для себе не вибудовує чіткого зв'язку між релігійною вірою, самоідентифікацією, повсякденною поведінкою, системою цінностей і відвідуванням богослужінь [3, с. 15].

Метою статті є визначення характерних рис релігійності та їх проявів у різноманітних соціокультурних контекстах.

Характер наукових уявлень щодо релігійності пройшов певну еволюцію. Поступово модус наукового інтересу змінився від надприродної сторони релігійності до вивчення її сутнісних ознак та їх впливу як на структурні елементи суспільства в цілому, так і на повсякденні практики індивіда. Картина релігійності стає певним індикатором для характеристики суспільства, адже це явище є унікальним для кожної соціокультурної системи. На кожному етапі розвитку суспільства, від локальних соціальних груп до світових цивілізацій, релігія та релігійність трансформуються та набуває нових ознак разом з іншими сферами суспільства. Релігійність – це соціальна якість індивідів та груп, що виражається в сукупності релігійних характеристик свідомості, поведінки та відносин. Визначивши сутнісні характеристики релігійності, характерні для суспільства загалом або певної соціальної групи, можна встановити стан та роль як соціального інституту релігії, так і всієї суспільної системи.

Поступово, накопичуючи та систематизуючи знання та розширюючи коло своїх наукових інтересів, соціологія починає розглядати релігійність як окреме, самостійне від релігії, явище. У межах соціологічної науки можна виділити декілька основних теоретично-методологічних напрямів дослідження релігійності. Локус аналізу в межах структурного функціоналізму було спрямовано на виділення критеріїв релігійності, які дають можливість структурно визначити цей феномен. Наприклад, Чарльз Глок пропонує в дослідженні релігійності використовувати п'ять вимірів, щодо яких є певний консенсус серед світових релігій. *Ритуальний вимір* (релігійні практики); *ідеологічний вимір* (прихильність основним положенням віровчення); *чуттєвий вимір* (переживання скінченності буття, необхідність почуття близькості Бога, упевненість, що у вірі людина знайде порятунку); *інтелектуальний вимір* (включає релігійні знання, часто вимірюється через такі релігійні практики, як читання релігійної літератури (не тільки сакральних текстів), прагнення до пізнання історії віри, загальний рівень життєвого досвіду); *інтегративний вимір* (спосіб відносин між людьми, повсякденні взаємовідносини, їх етичний вимір). Цей показник пре-

тендує виміряти ефект індивідуалізації релігії повсякденному житті індивіда [1, с. 38–56].

На сьогодні існує досить велика кількість теорій, через які ми можемо тлумачити феномен релігійності. Виділено досить багато критеріїв, за допомогою яких ми можемо розглянути це явище в багатьох аспектах (В. Півоварські, І. Ламберт, І. Яблоков та ін.). Велика кількість параметрів та способів розуміння релігійності є науковим досягненням соціології релігії та водночас проблемою. Саме тому все більше теоретиків соціології релігії висловлює думку щодо необхідності уніфікації релігійної моделі для дослідження будь-якої релігійної системи. Єдина теоретична модель релігійності має містити в собі як сукупність основних теорій, що пояснюють релігійність, так і складові причинного механізму раціонального вибору релігійності на індивідуальному та колективному рівнях. Спроба створення саме такого інтегративного підходу належить білоруському досліднику С. Д. Лебедєву. Підсумовуючи різноманітні теоретичні й емпіричні напрацювання, він виділив такі основні групи критеріїв релігійності:

- *Самоідентифікація індивіда: а)* визначення ставлення респондента до релігії взагалі – релігійна самоідентифікація зазвичай визначається за інваріантною шкалою типу «віруючий – індіферентний – невіруючий»; *б)* визначення ставлення людини до конкретної релігійної конфесії – конфесійна самоідентифікація. Перший компонент вважають базисом, а другий – «важливою ознакою релігійності..., що отримує вираження в релігійній свідомості та релігійній поведінці» [7, с. 194].

- *Певне коло світоглядних уявлень*, характерних для певної релігійної конфесії або групи конфесій. Як відповідні категорії найчастіше використовують такі ознаки: *а)* віра в Бога (уявлення або допущення існування Бога як надприродного суб'єкта); *б)* віра в інші надприродні реалії (у янголів, демонів, рай, пекло, реінкарнацію, можливість магічного впливу на предмети та явища); *в)* визнання й дотримання основних положень (догматів) того або іншого релігійного віровчення (у випадку православ'я – триєдиність Бога, Христос як син Бога, реальність його історичного життя та здійснених чудес, воскресіння з мертвих, створення світу тощо).

- *Сукупність певних практик*, що є характерними для цієї релігійно-культурної традиції або групи традицій (відвідування храму; читання релігійної літератури; виконання основних церковних таїнств; паломництво; участь у особливих культових церковних обрядах тощо) [7, с. 154–155].

Сучасні соціальні зміни вплинули й на духовне життя індивіда, що відзначає його релігійність, і на реконфігурацію соціального інституту релігії, його ролі на світовому, державному та національному рівнях. У такій ситуації визначені критерії релігійності не завжди можуть продемонструвати всю глибину та змістовне наповнення цього феномена, його індивідуальну духовність і суб'єктивність.

Однією з головних тенденцій сьогодення є *релігійний плюралізм* – велика кількість релігійних течій, кожна з яких може обрати індивід як власну систему світобачення. Ідею «релігії як ринку» активно розробляв у теорії раціонального вибору американський дослідник Р. Старк. В основі теорії раціоналізації лежить аналогія релігії як системи відносин з ринком. Як і інші предмети, релігійні товари створюються, розповсюджуються та використовуються. Соціальні відносини – головний інформаційний ресурс про релігійне виробництво. Ті самі соціальні відносини запевняють користувачів у необхідності та цінності релігійних товарів. Невизначеність у вартості компенсації та пояснень знижує їх цінність та підвищує ймовірність того, що індивід час від часу буде змінювати релігійні інвестиції. А релігійні організації розглядаються як фірми, що створюють релігійні товари. Науковці, що підтримують теорію раціонального вибору, вважають, що релігійний плюралізм підтримує ринкову активність. Різні релігійні пропозиції необхідні для здорового релігійного ринку, оскільки бажання людей варіюють у різних соціальних та етнічних групах залежно від досвіду [9, с. 38–40].

Другою тенденцією сучасної релігійності є *релігійний синкретизм*. Релігійний синкретизм – процес взаємозв'язку, взаємовпливу та взаємопроникнення уявлень і культових дій, що належать до різних релігійних систем [6, с. 17]. Релігійний синкретизм – явище, яке сьогодні ми доволі часто спостерігаємо в повсякденні, наприклад, поряд з належністю до релігійної конфесії, що домінує, спостерігається віра в різноманітні гороскопи, магію, реінкарнацію тощо.

Релігійний плюралізм та синкретизм приводять до трансформації феномена релігійності. Релігійність постмодерну набуває нових, сутнісних ознак. К. М. Товбін визначає такі риси постмодерністської релігійності: 1) «*деконструкція*» – звільнення від контексту умов, ситуації; релігійна «істина» за таких умов припиняє бути даністю, це результат творчості людини, звільненої від концептів; 2) «*розщеплення*» – полягає в смисловій множинності світу, яка в ситуації Постмодерну стає обов'язковою умовою; 3) «*колаж*» – складеність з різнорідних елементів; мозаїчність внутрішнього сенсу створює відчуття свободи («вседозволеності»), за якої релігія не є прив'язкою до священного, але є суб'єктивною сакралізацією певної діяльності або поведінки; 4) «*дистанціювання*» – применшення смислових зв'язків; сам стан Постмодерну – це прагнення відмовитися від будь-яких форм ієрархії й вирівняти становище різних соціальних груп; 5) «*віртуалізація*» – перетворення релігії на симулякр; пріоритет ідентифікації над ідентичністю; єдиним критерієм самовизначення є сам індивід; 6) «*мімікрія*» – захопленість мімікою та мімікрією, пріоритет ідентифікацій над ідентичністю, наслідування відповідному образу – це риси постмодерністського світовідчуття; одним із найяскравіших прикладів мімікрії постмодерну є харизматичний рух [4, с. 88].

Як ми бачимо, сьогодні релігія перебуває в стані дихотомії. З одного боку, релігія як соціальний інститут представлена великою кількістю релігійних течій – соціальних організацій з присутніми в них ієрархіями, структурами, ідеологіями. З іншого боку, у свідомості людини релігійність формує унікальну картину – плюралістичну, химерну, динамічну, для якої са-кральне, як вища інстанція, не завжди стає обов'язковим. Перш за все, релігійність і її зміст стає вибором самого індивіда [5, с. 29].

Аналізуючи загальну картину української релігійності на підставі емпіричних даних дослідження Київського міжнародного інституту соціології та центру «Соціальні індикатори» «Релігія та релігійність України» (2008, N = 2036) [8], можна зазначити, що для українського суспільства є характерним високий номінальний (який наповнюється експресивними характеристиками «реквізити й костюми» (за Е. Гофманом)) рівень релігійності (що супроводжується високим рівнем релігійної ідентичності) та низький рівень включення релігійних практик і знань у повсякденні практики індивідів. Результати досліджень демонструють нам картину релігійності України як таку, що відповідає характеристикам європейської релігійності. Україна належить до тих країн, жителі яких більшою мірою відносять себе до певної релігії. Серед країн – учасниць Європейського соціального дослідження вона посідає сьоме місце. На запитання «Чи відносите Ви себе до певної релігії чи віросповідання?» позитивну відповідь дали 74,7% українців. Водночас українське суспільство має низький рівень виконання релігійних практик. Також для українців є характерними релігійний плюралізм та синкретизм. Так, 86,4% населення визначили себе як релігійні. Однак відносно велика частка опитаних дотримується менш однозначних думок. Так, 13,0% – періодично вагаються між вірою і невірою, а майже кожен п'ятий (19,0%) іноді має сумніви щодо існування Бога. Майже половина віруючих українців (44,0%) поділяє думку, згідно з якою у спілкуванні з Богом вони здатні йти власним шляхом, аж ніяк не потребуючи посередника у вигляді церкви.

Що стосується релігійних практик, то вони мають досить низький рівень. Якщо розглядати розподіл за питанням «Як часто Ви ходите до церкви?», то більше ніж половина віруючих (57,1%) потрапили до категорії тих, хто відвідує церкву зрідка, 14,2% респондентів відвідують церкву часто, а постійно ходять до церкви лише 8,4% віруючих. Крім цього, 20,3% не відвідують її ніколи або майже ніколи [8, с. 40–48].

Проте дані всеукраїнських досліджень релігійності демонструють нам кількісну сторону цього явища. Не можна не сказати, що дані, отримані в результаті моніторингів українського дослідження, демонструють нам плюралістичну, яскраву, хаотичну та багато в чому суперечливу картину релігійності. Тому досить логічною є потреба в дослідженні та аналізі релігійності з погляду якісної парадигми, інструментарій якої є більш ефективним для аналізу елементів релігійності Постмодерну.

Однією з нових методик дослідження релігійності є *sentence completion test*, або тест на завершення речень [11, с. 123–124]. Він належить до класу так званих проєктивних методик. Методика була використана при проведенні дослідження «Релігійність сучасної студентської молоді: на прикладі м. Дніпро (2016 р., N = 0). Проведення інтерв'ю з респондентом проходило у два етапи. Спочатку респонденту пропонували висловити свої думки щодо «ідеального типу» релігійної людини, якими характеристиками та ознаками вона мала б володіти. Другий етап полягав в тому, що респондент за тими самими параметрами мав визначити себе та свої дії відповідно до дефініції «релігійний/нерелігійний». Таким чином, ми намагалися побудувати модель релігійності студентської молоді та водночас визначити, наскільки релігійність респондентів першого типу відповідає «ідеальній моделі» релігійності.

В уявленнях студентів щодо «ідеального типу» релігійної людини домінують досить типові, стереотипні уявлення релігійної людини. Вони інтеріоризуються під впливом як формальних, так і неформальних агентів соціалізації (національними культурними традиціями, ЗМК) та на підставі власного досвіду й загалом корелюють з поглядами інших соціальних груп. Релігійна людина в свідомості студентства – це моральна людина, що загалом має лише позитивні риси. Респонденти зазначають як бажані характеристики релігійної людини доброту, чесність, порядність та бажання допомагати іншим. Також відзначають такі риси, як справедливість, толерантність, ввічливість, щирість, скромність, життєрадісність тощо. Як специфічно релігійні риси можна виділити смиренність, набожність, самопожертву та любов до Бога.

На рівні практичної реалізації людина не може порушувати заповіді, має ходити до церкви, молитися, не може мати шкідливих звичок або бути аморальною. Також вона не може використовувати релігію заради власних матеріалістичних цілей та не поважати представників інших релігійних поглядів.

Самоідентифікаційні стратегії релігійної людини, на думку студентства, також прямо корелюють із релігійними поглядами. Респонденти вважають, що, перш за все, релігійна людина вважає себе слугою Бога, що має на землі дотримуватися релігійних канонів та жити «правильним» життям. Для релігійної людини є чітка система правил, за якими вона орієнтується у своєму повсякденному житті. Це, в певному сенсі, відрізняє релігійну людину від людини Постмодерну, для якої є характерними постійні ідентифікаційні пошуки самої себе, пошуки системи, на яку можна орієнтуватися. Релігійна ж людина знає, як треба жити. Ці знання вона отримує через релігійну літературу: Біблію, Коран та інші релігійні джерела. Релігійна людина знає заповіді, молитви, релігійні канони, таким чином, вона має більш чіткі та стабільні орієнтири в житті.

Щодо емоційної сфери життя релігійної людини, то в уявленнях студентської молоді, передусім, людина відчуває єдність з Богом. Також для неї характерні такі відчуття, як спокій, радість, щастя, захищеність, відповідальність та деяка тривога за власні вчинки. Вона переживає за близьких людей, за світ загалом та відчуває деякий дисонанс, адже «світ сьогодні пропонує релігійній людині зовсім інші правила гри».

Таким чином, в уявленнях студентської молоді ми бачимо певний образ релігійної людини – такий, яким би він був при домінуванні саме релігійної свідомості, що репрезентує традиційну домінанту. Цей образ закріпився в колективних уявленнях українського суспільства, став одним із кінцевих життєвих світів (А. Шюц). Це є ідеальний конструкт релігії та релігійної людини в індивідуалізованому та секуляризованому суспільстві. Проте реальність, як ми бачимо далі, відрізняється від ідеального типу.

Особливу увагу треба приділити елементам релігійності, які відповідають специфічним рисам сучасності. Раціональність студентської молоді виражається, насамперед, у домінуванні таких рис, як раціональність, самостійність, прагматичність: «Я, як нерелігійна людина, маю всі ті риси, які потрібні мені для досягнення певної мети». Також респонденти зазначали, що для них є характерними такі самі риси, як і для релігійної людини, тобто доброта, чесність, справедливість тощо. Водночас більша частина опитаних студентів визначила себе як нерелігійних: «Я не релігійна людина, проте для мене характерні такі самі риси, як для релігійної людини».

Скоріше за все, така ситуація пов'язана з тим, що позитивні риси релігійної людини глибоко вкорінилися в систему моралі та громадську думку. Це образ позитивної людини, який є соціально бажаним.

Характерними рисами сучасної релігійності є реконструкція, дистанціювання, розщеплення, колажування, віртуалізація та мімікрія. Можна сказати, що кожна із цих рис певною мірою реалізувалася в картині релігійності дніпровських студентів.

Якщо характеризувати знання та погляди респондентів, то тут ми бачимо їх розщеплення та колажування. Це виражається в орієнтації студентства на світські цінності та досить поверхові, але плюралістичні знання щодо основи релігії.

Частина респондентів зазначили, що вони знають «декілька заповідей та одну-дві молитви», деякі стверджують, що «знають основи деяких релігій, їх звичаї», проте такий інтерес має скоріше не релігійну природу, а викликаний цікавістю та прагненням до всебічного розвитку. Опитувані вважають, що вони вивчають, передусім, закони природи, суспільство навколо та відносини між людьми. Також досить популярним серед студентів є вивчення професійної й навчальної літератури, яка буде допомагати їм у подальшому житті та становить важливу частину їх професійної ідентичності.

На сьогодні релігія та релігійність не є визначальними в повсякденних практиках респондентів. Поводячись тим чи іншим чином, студенти орієнтуються, перш за все, на мораль, совість, норми та закони. Лише один респондент зазначив, що він діє «згідно з Божими заповідями». Але загалом респонденти намагаються чинити відповідно до своїх внутрішніх установок, бути уважними до інших людей, допомагати їм.

Емоційне поле студентства Дніпра також заслуговує на увагу. Відповіді за позиціями «Я переживаю...» та «Я відчуваю...» можна розмістити на двох полюсах емоцій. Респонденти відчувають турботу близьких, щастя та любов. Водночас деякі несуть у собі відчуття самотності, нікчемності та страх. Вони відчувають відповідальність за те, що роблять, тому впорядковують свою діяльність відповідно до своїх поглядів.

Підсумовуючи результати, ми розділили респондентів на дві групи – релігійні та нерелігійні. Причому для обох груп є характерними низька релігійна активність – на рівні державних релігійних свят, наприклад, та поверховість знань про релігійні догмати й канони. Але при визначенні релігійності/нерелігійності ми спиралися на емоційну самоідентифікацію респондента, яке місце релігійність посідає в його внутрішній ціннісній ієрархії життєвих позицій.

Для респондентів виявилися важливими, насамперед, їх близькі люди, створення себе як особистості, внутрішній світ людини. Передусім, їх можна охарактеризувати як члена суспільства, що діє в повсякденному житті відповідно до норм моралі та права. Водночас це люди, які продовжують цікавитися релігією, бо вона є частиною соціальної реальності, частиною нашого культурного спадку. Також респонденти зазначають, що можуть відтворювати певні релігійні ритуали, ходити до церкви та іноді молитися. Проте це має скоріше культурну детермінанту, ніж релігійну. Так, один з опитуваних зазначив: «Я не є релігійною людиною, проте у своїй поведінці я орієнтуюся на релігійні заповіді». Вони сприймають світ як об'єктивну реальність, що працює за законами природи, а не творіння Бога. Суспільство – реальність, заснована на нормах закону та моралі.

Водночас віра як певне явище також присутня в житті нерелігійних студентів. Вони вірять у себе, у близьких, у справедливість та мораль, проте, ця віра не має надприродної основи. Це підтверджує думку багатьох соціологів (таких як Е. Дюркгейм, Т. Лукман та Т. Парсонс) про те, що віра та прагнення орієнтації на щось вище присутні в людині від природи. Якщо для традиційного суспільства ця віра виражалася у виникненні релігійних систем, то сучасне суспільство пропонує нам багато інших орієнтирів, таких як психоаналітики, культурні експерти або навіть музиканти чи актори. Завжди необхідно мати певні стійкі орієнтири. Цікаво, що в респондентів була така думка: «Релігійні люди відчувають сьогодні певні складнощі, адже для їх існування є характерною певна боротьба, бо суспільство пропонує їм “правила гри”, що не є характерними для традиційної релігій-

ності». У результаті проведеного дослідження ми виявили, що більша частина респондентів, скоріше, не є релігійною, проте в їх житті релігія присутня як певні традиційні практики або загальні знання. Вони сприймають релігію, а саме православ'я як елемент української культури, що визначає її, скоріше, як фактор становлення національної ідентичності. Студенти не вважають необхідним повсякденну присутність релігії у своєму житті, проте визнають її значення в певні моменти, наприклад, у дні великих релігійних свят (які є офіційними вихідними на рівні держави). Релігійна активність студентства також є досить низькою – більшість опитаних дуже рідко відвідують церкву та інші духовні заклади.

Висновки. Таким чином, є всі підстави стверджувати, що в умовах сучасних українських реалій феномен релігійності має суперечливий характер, який полягає в демонстрації високих показників експресивних характеристик «реквізити і костюми» (за Е. Гофманом), водночас фіксуються низькі значення показників на рівні когніцій і праксису. Варто зазначити, що ідеальна модель релігійності в уявленнях студентів спирається на традиційні, консервативні цінності, тоді як у реальній світоглядній моделі домінуючими виявилися світські цінності та життєві орієнтації, характерні для сучасної культури. На рівні практичного вираження фіксується типовий семантичний проміскуїтет, який виявляється в релігійному синкретизмі й допускає колаж різноманітних релігійних і духовних практик, які іноді суперечать одна одній. Варто також зазначити, що віросповідання вже давно стало частиною національної ідентичності й базові ідентифікатори українців «православний» та «українець» сприймаються як поняття єдиного ланцюга. Проте для студентської молоді поняття «православний», «віруючий» та «релігійний» свідомо розмежовуються, а при визначенні власної ідентичності першопорядковими є культурні та соціальні ідентифікатори.

Список використаної літератури

1. Glock C. On the Study of Religious Commitment / C. Glock // Religious Education, Research Supplement. – 1962. – № 42. – Р. 38–56.
2. Бергер П. Религиозный опыт и традиция / П. Бергер // Религия и общество : хрестоматия по социологии религии / сост. В. И. Гараджа, Е. Д. Руткевич. – Москва : Аспект Пресс, 1996. – С. 339–364.
3. Бреская О. Ю. Изучение религиозности: к необходимости интегрального подхода / О. Ю. Бреская // Социально-гуманитарные знания. – 2011. – № 12. – С. 77–87.
4. Ваторопин А. С. Религиозный модернизм и постмодернизм / А. С. Ваторопин // Социологические исследования. – 2001. – № 11. – С. 84–92.
5. Казанова Х. По той бік секуляризації: релігійна та секулярна нашої глобальної доби / Х. Казанова ; пер з англ. О. Панича. – Київ : ДУХ І ЛІТЕРА, 2017. – 264 с.
6. Коке Х. Мирской град: Секуляризация и урбанизация в геологическом аспекте / Х. Коке ; пер. с англ. О. Боровой и К. Туровской. – Москва : Издательская фирма «Восточная литература» РАН, 1995. – 263 с.
7. Лебедев С. Д. Религиозность: в поисках «рубикона» / С. Д. Лебедев // Социологический журнал. – 2005. – № 3. – С. 153–168.

8. Парашевін М. Релігія та релігійність в Україні / М. Парашевін. – Київ : Інститут політики, Інститут соціології НАН України, 2009. – 68 с.
9. Сафронов О. Р. Современные социологические теории религии в США и Европе / О. Р. Сафронов // Религиоведческие исследования. – 2009. – № 1/2. – С. 24–44.
10. Тайлор Э. Б. Первобытная культура : пер. с англ. / Э. Б. Тайлор. – Москва : Политиздат, 1989. – 573 с.
11. Татарова Г. Г. Логическая организация анализа данных, полученных методом неоконченных предложений / Г. Г. Татарова, А. В. Бурлов // Социологические исследования. – 1999. – № 8. – С. 123–134.

Стаття надійшла до редакції 01.03.2017.

Бойко В. А. Феномен религиозности: теоретические и социокультурные основания анализа

Статья посвящена изучению феномена религиозности в современном обществе на основании разработанных в социологическом дискурсе критериев (Ч. Глок, И. Ламберт, И. Яблоков и др.). Характерные черты религиозности рассматриваются через призму социокультурной контекстуальности. Эмпирические референции количественных и качественного исследования позволили говорить о противоречивом характере феномена украинской религиозности, который отображается в высоких показателях экспрессивных характеристик и в то же время низких значениях показателей на уровне когнийций и праксиса.

Ключевые слова: религиозность, критерии религиозности, религиозная самоидентификация, религиозный плюрализм, религиозный синкретизм.

Boyko V. A. Phenomenon of Religiosity: Theoretical and Sociocultural Grounds of Analysis

The article is devoted to the study of the phenomenon of religiosity in modern society on the basis of the criteria developed in the sociological discourse (C. Glock, I. Lambert, I. Yablokov and others). For the empirical study of this phenomenon, the basic components of the integrative model of religiosity were revealed: such as self-identification of the individual; a certain circle of world outlooks and a set of certain practices. The purpose of the article is to define the characteristic features of religiosity and their manifestations in different sociocultural contexts. Modern social changes have also affected the change in the content of religiosity and the reconfiguration of the social institution of religion, its role at the world, state and national levels. One of the main tendencies of our time is religious pluralism – the abundance of religious trends, each of which the individual can choose as his own worldview system. The second fundamental characteristic of modern religiosity is religious syncretism – the process of interconnection, mutual influence and interpenetration of representations and cult actions that relates to different religious systems. Religious pluralism and syncretism underlie the religiosity of postmodernism, which is endowed with new, essential features: 1) «deconstruction»; 2) «splitting»; 3) «collage»; 4) «distancing»; 5) «virtualization»; 6) «mimicry».

Religiosity of Ukrainian society was formed under the influence of certain factors. Firstly, it is the historical factor. Religion has become an important political lever in the emergence of Ukrainian statehood. It was Orthodoxy that became the indicator of self-identity, which Ukrainians addressed after gaining independence in the early 1990s. Secondly, the basis of the current state of Ukrainian religiosity is the collage of traditional Ukrainian national culture, Soviet ideology, as it is also evidenced by recent events in modern, postmodern European secular culture. On the one hand is the Tradition, which is a significant part of the Ukrainian national and cultural heritage; on the other hand, features of

homosoveticus. Thirdly – the processes leading to the emergence of cultural pluralism and syncretism.

The empirical references of the quantitative research «Religion and religiosity» (2008, N = 2036), conducted by KYYS and qualitative research «Religiosity of modern student youth: on the example of Dnipro» (2016, N = 50) made it possible to speak about the contradictory nature of the phenomenon of Ukrainian religiosity, which is displayed in high rates of expressive characteristics and, at the same time, low values of indicators at the level of cognition and praxis. The resulting ideal model of religiosity in the views of students is based on traditional, conservative values, whereas in the real worldview model the secular values and life orientations of modern culture turned out to be dominant. At the level of practical expression, a typical semantic promiscuity is fixed, which manifests itself in religious syncretism and admits the collage of various religious and spiritual practices, which sometimes contradict one another. It should also be noted that religion has long been part of national identity and the basic identities of Ukrainians «Orthodox» and «Ukrainian» are perceived as concepts of a unified lexical chain. However, for students, the concept of «Orthodox», «believer» and «religious» is consciously divided, and while determining their own identity, first-order there are cultural and social identities.

Key words: *religion, the criteria of religiosity, religious identity, religious pluralism religious syncretism.*